

Zapomenutá dílna B. Škarda z Brna

Joanna Nowak, samostatný badatel

KLÍČOVÁ SLOVA

KEY WORDS

mozaika – vitráže – české sklo – malované sklo – Brno – secese – historismus

mosaic – stained glass – Czech glass – painted glass – Brno – Art Nouveau – historicism

A FORGOTTEN WORKSHOP OF "B. ŠKARDA" IN BRNO

The article focuses on the presentation of the legacy of a cut and painted glass factory called "B. Škarda" in Brno, on the personage of the founder and his followers. The topic has not been dealt with much in publications so far. The workshop was active from 1863 to the inter-war period; therefore, the situation of Czech glass development and production is briefly presented after a short introduction, and it is put into context with the social-political-cultural background of the turn of 19th and 20th centuries. Furthermore, the text gives an account of the products and technical output of the company, which underwent a transformation from a little family handicraft workshop to a company with great international reputation and a wide range of artistic products. The personage of the founder, Benedikt Škarda, who ran the factory himself until his death in 1912, was an integral part of the company history. Not only him, but also members of his family are introduced in the paper, primarily his sons Eugen and Metoděj. The last part of the summary describes shortly the activity and the history of the company "B. Škarda" after the founder's death. The information regarding the workshop and its owners, the chronology and typology of its products and further information were gained through research and analysis of written, drawn and photographic archival materials, unpublished sources as well as published expert texts, literature, restoration reports and conservation surveys. The company has been ascribed to over a hundred objects, but the number has been still rising. The artworks of high artistic value can be found in Bohemia, Moravia and abroad.

Obr. 1 Luhačovice, Augustiniánský dům, kaple sv. Tomáše, vitráž sv. Václav, 1908, detail. Reprofoto: Monika Zborníková-Vintrová

Sklo je vedle chmelového nápoje, Lentilek nebo automobilů Škoda jedním nejznámějších vývozních artiklů Česka ve světě. Výrobní technologie zdokonalovaná již od 12. století, zvyšování kvality materiálů a úroveň uměleckého vzdělání zhotovitelů přinesly stovky tisíc, ne-li miliony unikátních děl užitého umění. Nechybí publikace o skle a jeho výrobě v Česku, popisující četné sbírky českého stolního skla, bižuterie nebo skleněných dekorací nábytku. V nesrovnatelně menší míře v nich však nacházíme informace o stejně bohaté kolekci vitráží nebo skleněných mozaik, vyrobených regionálními dílnami v 19. a 20. století. Šířeji je představena práce nejznámějších evropských sklářských firem té doby, např. *Tiroler Glassmalerei* (od roku 1900 *Tiroler Glassmalerei und Mosaikanstalt*) z Innsbrucku nebo *Carl Geyling's Erbe* z Vídně. Přitom realizace sklářů působících na území Čech nebo Moravy prezentovaly stejně vysokou uměleckou úroveň a kvalitu provedení jako výrobky importované z Německa, Polska nebo Rakouska. Svědčí o tom mnohé písemné dokumenty nebo zmínky v tisku, které chválí a propagují české sklo, mnohokrát oceňované na mezinárodních veletrzích a výstavách skleněných výrobků v Evropě.^[1] Takovou formu uznání získala i dnes již zapomenutá firma *B. Škarda* z Brna, působící pod touto značkou od 80. let 19. století do roku 1912.

Ani dílna, ani její vlastník Benedikt Škarda se nedočkali samostatné publikace, přičemž v dostupné literatuře je připomínána lakonicky, mnozí se neověřeně či chybně informace, nebo bývá zcela opomenuta.^[2] Nemnoho pozornosti je také věnováno četným sklářským realizacím dílny, ačkoli zdobily historické budovy nebo nově vzniklé stavby počátku 20. století. Většina z nich dosud nebyla zinventarizována nebo katalogizována. O těch, které se nedochovaly, se lze dozvědět již pouze na základě zápisů z farních knih, paragonů, dopisů nebo náhodných zmínek v nejstarších publikacích věnovaných architektonickým památkám na území Moravy.^[3]

Takto vypadal stav zkoumání realizací a činnosti Škardů až donedávna. Situaci změnil zájem o tvorbu populárního slovenského architekta, etnografa a návrháře nábytku Dušana Jurkoviče (1868–1947). Při restaurování objektů, které navrhoval, prezentujících individuální styl inspirovaný secesí i lidovou tradicí, byla pozornost obrácena k barevným skleněným dekoracím, doplňujícím architekturu. Díky zkoumání mj. památkově chráněné Jurkovičovy vily^[4] (vybudované v letech 1905–1906) v Brně, se příjmení Škarda začalo opět objevovat ve specializovaných a populárně-vědeckých publikacích. Překvapuje však nezájem nebo chybějící zdůraznění vazeb rodiny moravských sklářů s medailonkem Evžena Škardy (1905–1973), jednoho z významných brněnských architektů a zároveň Benediktova vnuka.^[5]

Obšírněji představila firmu, jejího zakladatele a především ikonologickou analýzu skleněných dekorací nalezených na území jižní Moravy do roku 2011 teprve má magisterská práce. Byla z části založena i na informacích získaných v roce 2010 při praxi v Moravské galerii v Brně.^[6] Protože se i nadále píše o firmě *B. Škarda* spíše výběrově, chtěla bych přiblížit její dosud identifikovanou tvorbu a předložit medailon zakladatele také českým čtenářům, i když v této studii není prostor zkoumat fenomén podniku detailněji.^[7]

1 | Alena Adlerová, *Sklářství v českých zemích ve 2. polovině 19. století*, in: Olga Drahotová, *Historie sklářské výroby v českých zemích. Od počátku do konce 19. století*, I. díl, Praha 2005, s. 323–325.

2 | Častou chybou je připisování autorství Bohumíru nebo Bohumilu Škardovi, nikoli Benediktovi. O mýlce svědčí zápisy v adresářích. V této době neexistoval jiný majitel dílny nebo obchodu se stejnými iniciálami.

3 | Např. Moritz Trapp, *Kirchliche Kunstdenkmale Brünns*, Brno 1888.

4 | V letech 2007–2010 prošel objekt rozsáhlou restaurací, při níž byla řešena otázka ozdobení fasády novou skleněnou dekorací, stylově jinou než originální. Nápad obnovit dobovou mozaiku, která zdobila budovu v letech 1906–1918, byl zamítnut, rozhodnutí bylo zdůvodněno nedostatečnými znalostmi a chybějící dokumentací nebo ikonografickým materiálem, který by umožnil zhotovit původní dekoraci. Kontroverzní výběr uměleckého díla Josefa Bolfa, kontrastujícího se secesní budovou, bez provedení dostatečného zkoumání, se stal předmětem sporu mezi historiky umění, památkáři a restaurátory.

Martina Straková, *Mozaika na vstupní fasádě Jurkovičovy vily*, <http://www.archiweb.cz/news.php?action=show&type=1&id=8420> vyhledáno 2. 4. 2015; Martina Straková, http://brno.idnes.cz/mlady-tvurce-ponurych-del-bolf-ozdobi-starou-jurkovicovu-vilu-pvo-/brno-zpravy.aspx?c=A100402_1361842_brno-zpravy_bor, vyhledáno 2. 4. 2015; Dagmar Černoušková – Zoja Matulíková – Martina Straková – Robert Václavík – Petr Všecká, Vila Dušana Jurkoviče v Brně-Žabovřeskách ve světle komplexního průzkumu, in: *Průzkumy památek*, 1/2009, s. 73–106; Igor Fogaš – Joanna Nowak – Dana Rohanová, Ambice nad možnostmi aneb podivný příběh mozaiky ze Žabovřesk, in: *Fórum pro konzervátory – restaurátory*, 2011, s. 55–60. <http://www.konference-konzervatoru-restauratoru.cz/2011/abstrakty/>, vyhledáno 2. 5. 2016.

5 | Poprvé se informace poukazuje na rodinné vztahy Benedikta, Eugena a Evžena Škardových objevily na stránkách http://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=15221, vyhledáno 10. 8. 2016.

6 | Joanna Nowak, *Szklane dekoracje w architekturze na przykładzie realizacji firmy „B. Škarda” z Brna (1870–1914)* (diplomová práce), Uniwersytet Gdański, Gdańsk 2011. Práce byla věnována zakladateli firmy, její činnosti, analýze a katalogizaci části děl dílny. Kromě textové a ilustrační části vznikl také katalog; Moravská galerie v Brně, archiv, Igor Fogaš, *Poznámky k materiálu a technice mozaiky Jurkovičovy vily*, 2009, nepublikováno; Moravská galerie v Brně, archiv, Igor Fogaš, *Technologická specifikace pro výrobu mozaiky Jurkovičovy vily*, 2009, nepublikováno.

7 | Přehled skleněných dekorací pocházejících z produkce firmy se stále rozšiřuje. Neméně zajímavá je samotná problematika malovaných vitráží či skleněných mozaik. Popis, porovnání materiálu z celého území Rakouska-Uherska, stanovení názvosloví, jež přináší široký rejstřík forem, však vyžadují specializovanou publikaci, proto zde budou opomenuty.

Obr. 2 Brno, Jurkovičova vila, 1906. Reprofoto: František Žákavec, *Dílo Dušana Jurkoviče kus dějin československé architektury*, Praha 1929

NÁSTIN ROZVOJE SKLÁŘSKÝCH DÍLEN NA ÚZEMÍ ČESKÝCH ZEMÍ NA POZADÍ SPOLEČENSKO-POLITICKO-KULTURNÍCH UDÁLOSTÍ 19. STOLETÍ A POČÁTKU 20. STOLETÍ

Skló ze severozápadních Čech, s čím dál lepší pevností a strukturou, bylo již ve 14. století^[8] využíváno k vyplňování oken a zanedlouho k výrobě stolního skla. Rozvoj mozaikářství a vitrážnictví za vlády Karla IV. rozšířil možnosti jeho uplatnění, s důrazem nejen na funkčnost, ale také zdobnost materiálu.^[9]

I přes politické změny v následujících stoletích se čeští skláři nepřestávali zdokonalovat ve výrobě skla. Učili se řemeslu a směřovali výrobky v sousedních zemích, vypracovali první vzorníky a rozšiřovali škálu služeb.^[10] České sklo přitahovalo pozornost Evropy nejen technikou provedení, ale i zdobením. Nejčastěji bylo malováno emailem, vznikaly zajímavé formy a tvary, jeho povrch byl upravován rytím nebo zlacením (zvláště u bižuterie) nebo byla měněna jeho struktura z hladké a průhledné na křišťálovou. Unikátní vzory doplňovalo rozšířené barevné provedení materiálu a glazury. Taková jména jako hrabě Buquoy, Friedrich Egermann, Karl Pfohl nebo Dominik Biemann (Biemann) se stala synonymem záruky vysoké kvality skleněných předmětů.^[11]

V době industrializace se zájmu cizinců těšily výrobky pocházející z několika sklářských hutí na Šumavě. Všechny pobočky představovaly majetek podniku *Meyr's Neffe*, který se v roce 1850 spojil s vídeňskou firmou *J. & L. Lobmeyr*.^[12] Výrobky splňovaly požadavky estetické i požadavky na praktické využití skla, především díky spolupráci se zástupci jiných průmyslových odvětví, inženýry a projektanty. Příkladem takových činností byla např. účast Wilhelma Kralika st. (1806–1877), absolventa Technické univerzity ve Vídni, a poté jeho synů, na rozvoji šumavské sklárny *Meyr's Neffe*.^[13]

Prakticky od poloviny 19. století zásobovaly hutě z oblasti zemí bývalé Koruny české Rakousko-Uhersko až ze 70 % polotovary a představovaly 90 % císařských podniků sklářské výroby. Aby však Češi nezískali na tento materiál monopol, byly jim uloženy vysoké daně a platilo pro ně omezení přepravy výrobků.^[14] Pružný rozvoj českého průmyslu zpomalily také další politické události 2. poloviny 19. století – povstání a vojenské operace rakousko-uherského mocnářství v roce 1867, nové správní rozdělení nebo nařízení o zrušení řemeslnických cechů vyhlášené v roce 1859.^[15] To vedlo ke vzniku hospodářské krize v letech 1873–1879, jejímž důsledkem byla rostoucí sociální nespokojenost a složitá finanční situace podřízených zemí.^[16]

Aby došlo k minimalizování ztrát, byla v řemeslnictví v suverénních zemích soustředěna pozornost na masovou, komerční výrobu. I přes omezení se však Češi nepřestali účastnit světových uměleckých a architektonických výstav,^[17] např. ve Vídni, Paříži nebo Philadelphii.^[18] Řemeslníci se tam učili od jiných, inspirovali se novými trendy v umění nebo poznávali technologické inovace, umožňující experimentování s materiálem. Tak například vznikaly české výrobky z křišťálového skla, do nichž byly přidávány bubliny nebo ptačí pera, jež přitahovaly pozornost kupujících a udivovaly konkurenci.^[19]

8 | Sklo bylo vyráběno již v 12. století při klášterech a od 13. století nezávisle na církevní moci. Dagmar Hejlová, Kulturně-historický kontext, in: Olga Drahotová (pozn. 1), s. 75. Mojmíra Voborníková, *Z historie českého sklářství – 2. část*, <http://www.glassrevue.com/news.asp?nid=1586&cid=6.html>, vyhledáno 28. 8. 2016.

9 | První české vitráže jsou datovány rokem 1276. Byly to dvě okna ze vsi Dražice, bohužel nedochovaná. K nejstarším příkladům umění vitrážnictví a mozaikářství, které se dochovaly, patří dekorace v katedrále sv. Víta v Praze. František Arnošt, *České sklo, historie českého skla a současnost v oborovém podniku*, Praha 1985, s. 14; Dagmar Hejlová, Karel Jurek, Václav Pešina, *Vitrail a mozaika*, in: Olga Drahotová (pozn. 1), s. 106.

10 | Olga Drahotová, *Obchod se sklem*, in: Olga Drahotová (pozn. 1), s. 154–156.

11 | Hrabě Karel Bonaventura de Buquoy (1571–1621) objevil černý a červený hyalit, který byl přidáván do skla vyráběného v šumavských hutích. Friedrich Egermann (1777–1864), malíř skla, mj. zavedl barevný smalt a vytvořil tzv. achátové sklo. Karl Pfohl (1826–1894), vynikající rytec skla z Kamenického Šenova. Dominik Biemann (1800–1850), portrétista-rytec s mezinárodním renomé ze sklárny na Novém Světě.

12 | Šumavské hutě připravovaly polotovary, někdy hotové skleněné součásti pro vídeňskou firmu. Od 60. let 19. století zahájily obě firmy užší spolupráci a vystavovaly spolu výrobky na světových výstavách. *Historie sklářství v Lenoře*, <http://staralenora.euweb.cz/historiesklarstvi.htm>, vyhledáno 28. 8. 2016.

13 | Kralík zavedl v dílnách v Adolfově, Lenoře nebo Kaltenbachu nové technologie, které zlepšily především proces výroby, zvýšily pevnost materiálu a možnosti výroby barevného skla. Jitka Lněničková, *Technologie, věda, školství*, in: Olga Drahotová (pozn. 1), s. 269–270.

14 | Ludwig Lobmeyr, *Glasindustrie: ihre Geschichte, gegenwärtige Entwicklung und Statistik*, Stuttgart 1874, s. 270–271.

15 | Jitka Lněničková, *Sklářství v českých zemích ve 2. polovině 19. století*, in: Olga Drahotová (pozn. 1), s. 323–325; František Čapka, *Dějiny Moravy v datech*, Brno 2001, s. 148.

16 | Císař František Josef I. se angažoval v různých vojenských akcích v Evropě, přičemž zkoušel uplatňovat další, pro české obyvatele nevýhodné reformy. Jaroslav Dřímál – Václav Peša, *Dějiny města Brna*, 2. díl, Brno 1973, s. 26–27; František Čapka (pozn. 15), s. 152–153, 156; Jan Janák, *Dějiny Moravy díl 3/1, Hospodářský rozmach Moravy 1740–1918*, Brno 1999, s. 50–57, 60; František Šujan, *Dějepis Brna*, Brno 1928, s. 432.

17 | První světová výstava se uskutečnila ve Vídni roku 1873. Alena Adlerová (pozn. 1), s. 361.

18 | Ibidem.

19 | Jarmila Brožová, *Art Nouveau tendencies in glass of the 1870s and the 1880s*, in: *České secesní sklo*, Praha 1985, s. 49–60, zvl. 58.

Výrazem ústupu recese v mocnářství v 80. letech 19. století byly bohatší a složitější realizace v umění a architektuře, odpovídající nejnovější módě – historismu. Příkladem dobových slohových tendencí jsou budovy vzniklé v době modernizace Brna (roky 1871–1883). I přes znatelný střet dvou kultur, německé a české, se obyvatelé společnými silami účastnili přestavby hlavního města Moravy. Po vzoru Vídně byl kolem centra vystavěn „ring“ z ulic, podél kterých měly být soustředěny nejdůležitější budovy a instituce ve městě. Tak např. vznikly Besední dům (v letech 1871–1873), Německý dům (1871), Vysoké učení technické – dřívější průmyslová škola (1873), Mahenovo divadlo – část Národního divadla (1882) nebo Moravské průmyslové muzeum (1883). V nových budovách, estetických a funkčních, se setkávali politici, kulturní aktivisté i umělecká uskupení.¹²⁰ Vlastní národní identita a návrat k tradici byl vyjadřován také pomocí restaurování objektů, především sakrálních, které byly spojeny s dobou lesku a slávy Moravy.

Sklo mělo v té době čím dál častěji plnit dekorativní úlohu, nikoli prosvětlovat prostory. V řemesle a architektuře proto došlo k renesanci tradičních dekoračních technik. Řemeslníci se vraceli k vitrážnictví a dále k jeho levnější verzi – malování na sklo,¹²¹ mozaikářství, rytí či zlacení, které téměř zcela pokrývaly povrch materiálu a vytvářely tak trojrozměrný efekt. Při výběru ztvárnění byly často používány známé motivy z Bible, antiky nebo historických událostí, které doplňovaly zdobné detaily v orientální nebo naturalistické stylistice. Pomocí symbolů, metafor či alegorií v nich byl vyjadřován blahobyt a nadčasové hodnoty.

V historizujících dílech z oblasti vitrážnictví byla používána klasická kompoziční schémata. Díky čerpání vzorů ze středověkého umění nebo současnosti byla do centra obrazu umísťována symbolická žánrová scéna nebo postava (postavy), otočená en face nebo tříčtvrtěčným profilem k divákovi. Celek uzavíral stylizovaný rám nebo arkáda, přičemž volný prostor byl bohatě vyplněn ornamentem. K malování detailů byly často využívány vzorníky, avšak výběr barev, způsob vytváření kontur a umístění dekorace individualizovaly obrazy. Tak vznikaly úchvatné interiéry české architektury a efektní skleněné dekorace fasád, mimo jiné díky firmám *Tiroler Glasmalerei*, *Carl Geyling's Erben* a také malíři Janu Zachariáši Quastovi z Prahy¹²² nebo dílně *B. Škarda* z Brna.¹²³ Ačkoli ještě na začátku 19. století byly pracovní sklářů především malými podniky řízenými nevzdělanými řemeslníky, zájem o vitrážnictví na přelomu 19. a 20. století inicioval zvýšení jejich kvalifikace a rozšíření dílen.

Lokální tvorba byla prezentována na mnoha národopisných nebo hospodářsko-průmyslových výstavách propagujících regiony. Největší se uskutečnila v Praze v roce 1895 a byla věnována lidové kultuře slovanských zemí.¹²⁴ Moravané se inspirovali folklórem a otevřeli se svým sousedům, především z území dnešního Slovenska a Slovinska. Vyměňovali si s nimi zkušenosti nejen na profesním či obchodním poli, ale především v oblasti umění, zakládáním společných svazů a klubů, jakým byla např. Českoslovanská jednota.¹²⁵

20 | Jaroslav Dřímál – Václav Peša (pozn. 16), s. 27, 52–53.

21 | Malovat na sklo bylo nejen levnější, než vytvářet vitráže z úlomků barevného skla, ale umožňovalo to také různorodější aranžování kompozice. Někdy byly vyráběny tzv. pseudovitráže, u nichž byly imitovány také olovené spoje. Byly osazovány spolu s pláštěm z průhledného skleněného materiálu do bran a schodišť domů a vil z poč. 20. století na území Galicie. Jitka Lněničková (pozn. 15), s. 339; Jurij Smirnov, *Moda na pseudovitráže*, <http://www.dziennik.krakow.pl/pl/warto-wiedziec/kurier-galicyski/990139-moda-na-pseudovitraz.html>, 0. pag: 4, vyhledáno 28. 8. 2016; Krystyna Pawłowska – Joanna Budyn-Kamykowska, *Dziedzictwo polskiej sztuki witrażowej*, Kraków 2002.

22 | Quast (1814–1891) byl nejen známým malířem porcelánových výrobků, ale ve 3. čtvrtině 19. století také bezkonkurenčním autorem malovaných vitráží. Realizoval jak objednávky pro sakrální objekty (např. katedrálu sv. Víta v Praze), tak světské (měštanské domy, zámeček v Adolfově).

23 | Jitka Lněničková (pozn. 15), s. 339.

24 | V letech 1892–1894 se na Moravě uskutečnilo několik menších výstav, na příklad v Uherském Hradišti, Boskovicích, Vyškově, Přerově nebo Tišnově. Cílem bylo posílení patriotismu a podpora regionálních tvůrců. Lucie Baldíková, *Národopisná činnost v Brně v první polovině devadesátých let 19. století* (magisterská diplomová práce), Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, Brno 2008, http://is.muni.cz/th/105194/ff_m/?lang=en&id=120892, vyhledáno 13. 3. 2011, s. 8, 33.

25 | V roce 1900, v rámci ochrany českého umění a kultury na Moravě, vznikl v Brně *Klub přátel umění*, přejmenovaný na *Klub výtvarných umělců »Aleš«* – František Čapka (pozn. 15), s. 170; František Šujan (pozn. 16), s. 435–469.

Obr. 3 Reklama firmy v časopise *Slovenec* z roku 1896. Reprofoto: *Slovenec*. političen list za slovenski narod, 24. 6. 1896

S koncem 19. století se objevuje nový trend v evropském umění a architektuře – secese, zachvátil téměř zároveň hlavní evropská města a paralelně vznikaly jeho lokální podoby. Společnou vlastností stylových variant bylo ignorování funkčnosti, hra s linií, plochou skvrnou, asymetrie, světlá barevnost, vertikálnost, atektoničnost a především nový typ pojetí, používání nebo spojování různých hmot a technik a dále zavržení historizujících schémat. S oblibou byly prováděny experimenty se zdobením architektury, zvláště mozaikovou dekorací, zhotovenou z keramiky a také skla. Mozaikové kostky byly glazovány, malovány, zlaceny nebo zdobeny polodrahokamy, vznikaly z nich rytmické vzory nebo obrazy.^[26] Také pozdější užití umění a architektura v duchu modernismu se vyznačovaly fascinací skleněným materiálem a jeho funkcí, po vzoru darmstadtské *Matildenhöhe* Josepha M. Olbricha.^[27]

Na území Rakouska-Uherska se prosadily dva způsoby interpretace secese. První určovali umělci a architekti z Vídně, druhý, zastoupený v suverénních zemích mocnářství, se vyznačoval regionálními řešeními a rejstříkem forem, které často čerpaly z lidové tradice. Zvláště na Moravě lze zaznamenat inspiraci dřevěnou venkovskou zástavbou a ruční výrobou, v nichž byly spatřovány prostředky vyjadřující kulturní odlišnost. Na jejich základě proběhly pokusy o vytvoření národního stylu, které měly vliv na volbu motivů a dekoračních technik také v užitém umění.^[28]

Kromě populárních obrazů z venkovského života, hrdinů lidových básní, legend nebo vyprávění, byly zobrazovány také metafory, alegorie, stylizované lidské nebo groteskní postavy, mytologická stvoření, která byla ztvárňována v teatrálních pózách. Často se nacházela na abstraktním pozadí, které rozbíjel bohatý rostlinný nebo geometrický ornament inspirovaný uměním orientu, malířstvím Prerafaelitů, přírodou či kulturou Orientu. Světlá barevnost, lineárnost a nepravidelnost kontur, asymetrie a atektonické tvary vytvářely nereálné, dynamické kompozice prosycené emocemi.^[29]

Secesní dekorace, zvláště vitráže a mozaiky z různých druhů skla byly využity také k výzdobě sakrální architektury na Moravě, např. v brněnských kostelech ve čtvrtích Husovice, Komárov nebo na ul. Křenová.^[30] Většinu z nich navrhovali známí malíři a grafici spolupracující s architektem a se sklářskou dílnou. Největší uznání v Česku získali především Jaroslav Horjec, Josef Rosipal, Rudolf Stockar a Zdeňka Braunerová, kteří také sami dekorovali sklo objednané u brněnské sklářské firmy *B. Škarda*.^[31]

Obr. 4 Reklama firmy *B. Škarda* v kalendáři z roku 1898. Reprofoto: Moravan, *Kalendář obyčejný* 1899, Brno 1898

BENEDIKT ŠKARDA A DĚJINY DÍLNY DO ROKU 1912

Benedikt, syn Terezie (rozené Spačalové) a Petra Škardových, se narodil 27. 3. 1840 v Holasicích u Rajhradu, vsi vzdálené 16 km od Brna.^[32] Otec byl šafářem rajhradského kláštera benediktinů,^[33] zatímco jeho žena se starala o domácnost a výchovu dětí Benedikta, Leopolda,^[34] Šimona a Anežky.^[35]

Smrt rodičů, otce v roce 1958, matky o dva roky později, a pravděpodobně malá pracovní perspektiva^[36] způsobila, že Benedikt opustil Rajhradsko. Na fakturách zasláných Uměleckoprůmyslovému muzeu v Brně, tehdy Moravskému průmyslovému muzeu, se nacházejí viněty s informací, že Škarda byl zástupcem a pokračovatelem tradice sklářské výroby z dřívě uváděné c. a k. soukromé továrny na ploché křišťálové sklo *Meyr's Neffe*.^[37] Jedna z největších hutí 19. století měla sedm poboček v oblasti Šumavy^[38] a v jedné z nich musel Benedikt pravděpodobně získat své vzdělání. Dovednosti, mj. v oblasti zlatnictví, které využíval při své pozdější práci při dekorování skla, nabyt v k. k. *Goldleistenfabrik Nittel und Pfabel*.^[39]

V hlavním městě Moravy se natrvalo usadil teprve v roce založení firmy, tj. roku 1863.^[40] Následujícího léta se v Tišnově oženil s Julií (Julianou) Růžičkovou, dcerou tišnovského městského úředníka.^[41] V letech 1866–1884 se mu narodilo jedenáct dětí, z nichž se pouze čtyři dožily dospělosti.^[42] Eugen spolupracoval mnoho let s otcem a poté převzal dílnu. Existují ještě informace o Metoději Škardovi, který také pracoval v rodinné firmě jako účetní a poté prokurista. Jeho podpis najdeme na dokumentech spojených s účetnictvím dílny a jeho nacionále v brněnských adresářích.

Na fakturách a v dopisech zasláných objednatelům se kromě vinět s informacemi o firmě objevují také razítka naznačující členství prvního vlastníka brněnské dílny v Moravském živnostenském spolku (Mährische Gewerbeverein) a také v Císařském živnostenském spolku (Kaiserliche Gewerbeverein) – sdružení řemeslníků a podnikatelů, působících od 60. let 19. století. Pravděpodobně na začátku 70. let 19. století se Benedikt angažoval také v politice, účastnil se setkání prvního Českého politického spolku v Brně.^[43]

Firmu nazvanou svým jménem *B. Škarda* situoval ihned po založení do místa bydliště v Pekařské ulici 25,^[44] tedy na jednu z hlavních dlouhých obchodních tříd, která vedla z náměstí Schlossplatz (dnes Mendlovo náměstí) až ke katedrále sv. Petra a Pavla, nacházející se v centru města. První reklama dílny se objevuje již v roce 1865, v době, kdy na území Moravy existovalo pouze třináct podniků na výrobu skla.^[45]

Rozvoj firmy lze rozdělit do čtyř časových etap. První z nich představují rané realizace z let 1871–1883. Tehdy činnosti dominovaly práce na běžném zasklívání oken a dveří v nově postavených veřejných budovách v centru Brna. Druhá etapa představuje zakázky období let 1885–1894, kdy se objevují první obrazy na skle, určené do sakrálních objektů. Je to také doba budování pozice firmy, především díky spolupráci se zná-

32 | Pavel Zatloukal, *Brněnská architektura 1815–1915*, Brno 2006, s. 78; Informace dle rodinného náhrobku. <https://billiongraves.com/grave/Benedikt-%C5%A0karda/9827488>, vyhledáno 28. 8. 2016.

33 | Karl Uhl, *Dějiny farnosti rajhradské*, Rajhrad 1934, s. 47.

34 | Benedikt byl svědkem na svatbě bratra Leopolda v Brně, v roce 1858. Moravský zemský archiv (dále MZA Brno), fond: Matriky Brno-město, sign. E 67, inv. č. 17180, Farnost. Oddání 1843–1867, nbl.

35 | https://www.myheritage.cz/person-1000152_154360941_154360941/benedikt-%C5%A1karda, vyhledáno 10. 8. 2016.

36 | Majetek, pokud byl, bylo nutné rozdělit mezi 13 sourozenců z obou manželství Petra Škardy. <http://encyklopedie.brna.cz/home=-mmb/?acc=osobnosti>, vyhledáno 10. 8. 2016.

37 | MZA, fond: Moravské uměleckoprůmyslové muzeum v Brně, 1830–1873–1949, sign. G 412, inv. č. 187, Zpráva o stavbě budovy Moravského průmyslového muzea v Brně (Elisabethstrasse 14), sign. G 412, inv. č. 185, Protokoly s podmínkami o provedení stavebních prací včetně korespondence o stavbě muzea 1878–1883, Glasarbeiten, kt. 126, s. 416.

38 | Pobočky *Adolf* (v Adolfově), *Eleonorenein* (v Lenoře), *Franzenstahl* (ve Františkově), *Kaltenbach* (v Nové Huti), *Ernstbrunn* (v Arnoštově), dále *Louisina* a *Idathal* (obě v okolí Písku). V Lenoře je o něco později, v letech 1869–1871, zaměstnán uváděný Jan Zachariáš Quast, autor návrhů dekorací z barevného skla v českých zemích. *Jan Zachariáš Quast* (1814–1891), <http://staralenora.euweb.cz/quast.htm>, vyhledáno 10. 8. 2016.

39 | První škola v českých zemích, ve které probíhala výuka zlatnictví, byla založena roku 1856. Jitka Lněničková, Sklášťství období historismu (2. polovina 19. století), in: Olga Drahotová (pozn. 1), s. 344; Ferdinand Nittel „herrschaftlicher Güter-Inspector“ byl majitelem továrny a umělcem vytvářejícím vzory na skle. „Niederlage der k. k. Goldleistenfabrik von Nittel & Pfabel“ MZA Brno, fond: Moravské uměleckoprůmyslové muzeum v Brně (pozn. 37), sign. G 412, inv. č. 185, Protokoly s podmínkami o provedení stavebních prací včetně korespondence o stavbě muzea 1878–1883, Glasarbeiten, kt. 126, s. 416; *Adressen-Buch der Handlungs-Gremien und Fabriken der kaiserl. königl. Haupt- und Residenzstadt Wien dann mehrerer Provinzialstädte: für das Jahr 1840*, s. 84.

40 | Jeho přijmení se nevyskytuje v adresáři z roku 1862; *Handels-, Gewerbe- und allgemeine Adressbuch nebst den Häuser-Verzeichnisse der Landeshauptstadt, Brünn 1862*.

41 | Julie Růžičková, podle nápisu na náhrobku a brněnských matrik narozena 5. 5. 1842; MZA, fond: Matriky – Brno-město, sign. E 67, inv. č. 16963, Farnost. Rejstřík narozených 1784–1850; Narozena 5. 5. 1841 v Tišnově podle PhDr. Miroslavy Menšíkové, http://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_literatury&load=16642, vyhledáno 28. 8. 2016.

42 | Prvorozený syn Vilém, narozen v červnu 1866, žil necelých 6 měsíců. 17. 11. 1867 se narodil Eugen. Potom následovali: Jaroslav (1870–1870), Benedikt (1872–1878), Růžena (1873–19??), Hugo (1875–1878), Julie zvaná Ula v (1877–19??), Jan (1879–1879), Božena (1880–1951) a Marie, zvaná Mařenka (1884–1901); <http://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=osobnosti>, vyhledáno 10. 8. 2016; https://www.myheritage.cz/person-1000152_14360941_154360941/benedikt-%C5%A1karda, vyhledáno 10. 8. 2016.

43 | MZA Brno, fond: Policejní ředitelství v Brně (1760) 1804–1958 (1966), sign. B 26/66, inv. č. 2770, Český politický spolek 1872–1911, kt. 2451B; Jan Čurda, *Český politický spolek v Brně 1872–1911* (magisterská diplomová práce), Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, Brno 2006, http://is.muni.cz/th/64917/ff_m/Diplomova_prace.pdf, vyhledáno 12. 9. 2011, s. 5, 36.

44 | *Brüner Handels- und Gewerbe- Adressbuch für das Jahr 1874*, s. 13; MZA Brno, fond: Moravské uměleckoprůmyslové muzeum v Brně (pozn. 37), stavbyvedoucího prof. arch. Johanna G. Schöna pro kuratorium muzea, kt. 127, s. 463r. Podle jiného zdroje ještě v roce 1864 nějakou dobu bydlel na ul. Velká Pekařská 4, ale krátce nato se přestěhoval na Pekařskou 25; http://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=19286, vyhledáno 10. 8. 2016.

45 | *Adressbuch aller Länder der Erde der Kaufleute, Fabrikanten und Gewerbsleute von Böhmen, Mähren, ostr. Schlesien und Krakau. Zugleich Handelsgeographie, Produkten und Fabrikanten-Bezugsangabe*, Nürnberg 1865, s. 231.

mými architekty v Brně. Léta 1894–1912 představují změnu vlastníka podniku a dobu nejvýznamnějších a nejpočetnějších zakázek, také zahraničních, soustředěných zvláště na skleněné mozaiky. Poslední fáze je spojena se situací dílny po smrti zakladatele v roce 1912.

V 80. letech 19. století tato „největší továrna na běžné české sklo“⁴⁶ nabízela především výplně z bílého nebo žlutého plochého skla – lesklé nebo matné. Ve firmě B. Škarda byly vyráběny také hladké pláty odolného silného materiálu, který mohl být proužkovaný nebo nýtovaný, používán např. k zastřešování nádraží, továren, skladů, tepláren nebo obchodních pasáží. Kromě toho bylo možné v dílně objednat silné, surové, lité sklo, ideální na podlahy, do výloh nebo oken obchodů. V nabídce se nacházela také zrcadla ve zlatých rámech nebo bez nich, ve velikostech na žádost a zboží z barevného skla, dostupné ve všech barevných odstínech. Prvky byly zhotovovány z katedrálního, antického, kaméliového, mušelinového skla – tzv. „*Mousselintafeln*“, matného „*jak pěna*“, podle vlastních nebo navržených vzorů.⁴⁷ Již na počátku existence dílna jasně stanovila zásady např. o přepravě nebo případných reklamách.⁴⁸

Událostí, která ovlivnila vývoj firmy v 70. a 80. letech 19. století, byla prezentace vlastní tvorby na světové výstavě ve Vídni v roce 1873. Ačkoliv dílna doposud nabízela běžné sklářské práce (bílým, leptaným nebo broušeným sklem), čestná medaile přivezená z hlavního města monarchie způsobila, že se prosadila na lokálním trhu.⁴⁹ Krátce nato jí byla nabídnuta spolupráce se známými českými, německými a rakouskými architekty, např. Theophilem Hansenem, Augustem Prokopem nebo Johannem G. Schöнем,⁵⁰ kteří řídili přestavbu města Brna. Jejich reprezentativní stavby vzniklé mezi lety 1871–1883 vyplňovaly jednu z hlavních částí brněnského „*Ringu*“. Besední dům (v současnosti filharmonie), Pražákův palác (v současnosti část Moravské galerie v Brně), škola *Rudolfinum* a také Moravské průmyslové muzeum (v současnosti Uměleckoprůmyslové muzeum) se rozkládaly podél magistrály vedoucí od Denisových sadů až k evangelickému kostelu Komenského. Firma B. Škarda v tomto komplexu realizovala svou první významnou zakázku, která byla odhalena při současném výzkumu. Nejdříve byla v letech 1871–1875 provedena výměna okenních výplní v Besedním domě⁵¹ na Elisabethplatz 8 (Eliščino/Alžbětino náměstí, v současnosti Komenského náměstí) a mezi lety 1881–1883 v Průmyslovém muzeu na Elisabethstrasse 14 (Eliščina třída, v současnosti Husova 14). Zároveň dílna prováděla sklářské práce ve škole *Rudolfinum* na protilehlé straně ulice.

Kromě běžného zasklení oken Škarda rozhodl darovat muzeu jednu specifickou ornamentální kobercovou vitráž („*Teppichmuster*“). Dekorační zhotovená z barevného katedrálního skla byla ozdobena groteskním motivem technikou en grisaille, podle návrhu profesora brněnského gymnázia Antona Krause. Historizující vitráž podtrhovala funkci budovy, poukazovala na návrat k tradici v architektuře a umění a zároveň povyšovala úroveň uměleckého řemesla.⁵²

Novou kapitolou v historii firmy byla změna sídla a rozšíření nabídky o velkoformátové, barevné, malované umělecké sklo. Byla to mimo jiné reakce na rostoucí trend restaurování kostelů v císařství a jejich oboha-

46 | MZA Brno, fond: Moravské uměleckoprůmyslové muzeum v Brně (pozn. 37), sign. G 412, inv. č. 185, Protokoly s podmínkami o provedení stavebních prací včetně korespondence o stavbě muzea 1878–1883, Glasarbeiten, kt. 126, s. 416.

47 | Ibidem.

48 | Ibidem.

49 | Archiv města Brna (dále AMB), fond: Akciová společnost Besedního domu, Brno 1802–1900, sign. K 15, inv. č. 13/82, Doklady k přestavbě Besedního domu v letech 1905–1906, B. Škarda, Umělecký ústav pro malbu a leptání skla, Brno, Práce sklenářské, kt. 2, s. 4.

50 | Johann Georg von Schön (1838–1914) byl nejdříve zástupcem ředitele (1875–1879) a později ředitelem Moravského průmyslového spolku v Brně (1880–1882). Tamtéž navrhl mimo jiné sídlo Průmyslového muzea, jehož prvním ředitelem byl v letech 1882–1892 August Prokop.

51 | AMB, fond: Akciová společnost Besedního domu, Brno 1802–1900, sign. K 15, inv. č. 13/55, Stavební doklady Besedního domu z let 1871–1875. Práce sklenářské, kt. 2.

52 | *Das Mährische Gewerbe-Museum in Brünn, Festschrift zur Eröffnung des neuen Gebäude*, 17. 2. 1883, s. 57.

cování o rozměrově velké vitráže. Firma také nabízela prvky z pískovného, leštěného nebo broušeného skla, dále skleněný materiál, osvětlovací, žáruvzdorné, či dokonce laboratorní sklo nebo zhotovení žaluzií. Benedikt proto kolem roku 1885 přestěhoval podnik z Pekařské ulice na nedalekou Kopečnou 39 (Berggasse)⁵³ a přizpůsobil ji novým potřebám zákazníků. Mottem inzerátů firmy, v níž tehdy pracovalo asi 25 uměleckých řemeslníků,⁵⁴ bylo „Schnellste Bedienung. – Beste Arbeit. – Solide Preise.“⁵⁵

Modernizace firmy a dobré reference od předních zadavatelů přinesly sérii malovaných realizací, vitrážových oken do sakrálních objektů. Tuto další fázi rozvoje dílny (léta 1885–1894) zahájila zakázka pro kostel sv. Mikuláše ve Fryštáku. Dílna tehdy vyrobila čtyři smíšené vitráže s obrazovou partií malovanou barevným emaillem. Na sklech byly vyobrazeny postavy svatých podle kompozičních a dekoračních řešení historismu, v harmonii s architekturou kostela.

Dílna prokázala, že dokáže zhotovit složitější velkoformátové práce, a již v roce 1886 získala firma první cenu za svou činnost – stříbrnou medaili Mährische Gewerbeverein.⁵⁶ Skláři však potřebovali zdokonalovat své dovednosti. O rok později zhotovili spolu s vídeňskou firmou Carl Geyling's Erben ornamentální vitráže pro kapli sv. Kříže a Blahoslavené Panny

Obr. 6 Fryšták, kostel sv. Mikuláše, vitráž Nejsvětější Trojice, 1885. Foto: Pavel Našel

Obr. 5 Fryšták, kostel sv. Mikuláše, vitráž se sv. Josefem a Valentinem, 1885. Foto: Pavel Našel

53 | MZA Brno, fond: Policejní ředitelství v Brně (1760) 1804–1958 (1966), sign. B 26, inv. č. 191, Soupisy obyvatel dle domů 1881–1923, ulice Kopečná, s. 532; Adressbuch von Stadt Brünn aus dem Jahr 1885, s. 224.

54 | Podle údajů z adresáře tam pracoval také další Škarda – Johann, pravděpodobně člen rodiny.

55 | Adressbuch der Stadt Brünn aus dem Jahr 1885, inzerát CIII.

56 | AMB, fond: Fara Husovice, sign. S 13, inv. č. 61, Konečné zúčtování stavby, kt. 4, s. 96.

Marie v rezidenci olomouckých biskupů v Brně. Na realizaci dohlížel architekt August Prokop, umění dílny ocenil i biskup Bauer, když ji v roce 1889 pověřil restaurováním katedrály svatého Petra a Pavla v Brně.¹⁵⁷ Firma se také účastnila další etapy regotizace katedrály v letech 1904–1908.¹⁵⁸ Na konci 80. let 19. století realizoval podnik především objednávky na malované historizující vitráže, např. pro baziliku Nanebevzetí Panny Marie na Svatém Hostýně nebo pro kostel Povýšení sv. Kříže v Rajhradě. Firma za své nové práce a také restaurování vitráží¹⁵⁹ získávala další vyznamenání,¹⁶⁰ která jí pomáhala v budování prestiže.

Stálý sortiment ze škardovského „Kunstatelier“ a „Glasmanufaktur“¹⁶¹ byl kolem roku 1890 doplněn především o ryté sklo. Další službou v dílně byla příprava olova k osazení dekorativního skla do oken nebo dveří. Ve firmě bylo možné objednat kombinované zasklení z bílého a malovaného nebo barevného materiálu, určeného pro schodiště a světlíky. Dílna zaručovala, že návrhy budou prováděny podle elegantních, nejmodernějších vzorů, se stínováním nejlepší kvality technikou *en grisaille* a výběrem neoriginálnějších tónů barev.¹⁶² Majitel a řemeslník propagovali své výrobky v tisku, v adresářích a také na výstavách českého užitého umění a průmyslu, např. v Boskovicích (1892) nebo Přerově (1893). Účastnili se také hospodářských či národopisných výstav, např. v Hradci Králové (1894) nebo největší z nich v roce 1895 v Praze. Odtud si firma přivezla nejvyšší ocenění¹⁶³ a navázala kontakt se zmiňovaným architektem Dušanem Jurkovičem, s nímž realizovala několik pozdějších uměleckých projektů. Škarda, čerpající z věhlasu získaného ve slovanských zemích, propagoval svoje výrobky ve 2. polovině 90. let 19. století také v zahraničí, v dnešním Slovinsku, v lublaňském deníku *Slovenec*.¹⁶⁴ V dekorativně rámovaném inzerátu dílna prezentovala, že její výrobky mají umělecký charakter a že se specializuje na broušení, leptání a malování skla, zvláště kostelních oken. Kromě toho informovala o (sedmi!) získaných oceněních a zdarma nabízela zaslání katalogů a ceníků výrobků.¹⁶⁵

Novou etapu činnosti v roce 1894 zahájilo rozhodnutí o předání firmy Benediktovi synovi Eugenovi,¹⁶⁶ který se specializoval na malování skla. Spolupracoval s otcem již od roku 1892.¹⁶⁷ O dva roky později se k nim připojil výše zmiňovaný příbuzný (syn?) Metoděj, který spravoval finance. Od té doby se jeho podpis mnohokrát nacházel pod razítkem firmy, na paragonech a fakturách zaslaných zadavatelům.¹⁶⁸ Benedikt Škarda se však ještě patnáct let aktivně účastnil vytváření nejvýznamnějších projektů. Podle Olgy Drahotové mohla dílna B. Škarda zaměstnávat v letech 1895–1912 až sedmdesát osob: malířů, kreslířů a sklářů.¹⁶⁹ Aby podnik pojal své zaměstnance, zaujímal v roce 1902 svým rozsahem, kromě hlavního sídla na Kopečné, také nemovitosti v ulici Školní 7, 9 a 11 (Schulgasse, dnes Leitnerova). O dva roky později byla dílna dodatečně rozšířena o budovu na ulici Kopečná 41 a 43. Vlastníkem všech nemovitostí byl Eugen Škarda.

Nejpopulárnějšími objednávkami z oblasti malířství na skle byly stále podobizny svatých patronů (busty nebo celé postavy), Panny Marie nebo Ježíše, zasazené do kartuší a zdobené ornamenty. Oblíbené byly také symboly z křesťanské ikonografie nebo biblické výjevy, které obtáčely

57 | Kromě restaurování vitráží dodával B. Škarda katedrální sklo se speciálním povrchem. Brněnská dílna zde také zhotovila ornamentálně a figurálně zdobené malované vitráže v oknech sakristie a kaple Panny Marie. – Jan Tenora, Katedrální kostel sv. Petra a Pavla, Brno 1931, s. 94–102, 106; August Prokop, *Die Markgrafschaft Mähren in Kunstgeschichtlicher Beziehung*, 4. sv., Wien 1904, s. 1425; W(?) Burkart, *Die Brünner Domkirche. Conferration des neuen Hochaltars (am 21. Mai 1891)*, Brünn 1891, s. 7–8; NPÚ, ú.o.p. v Brně, Archiv restaurátorských zpráv, Petrov; Diecézní archiv Biskupství brněnského (dále DABB), fond: Kapitula sv. Petra a Pavla v Brně (1243) 1407–1943, sign. E 81/III c, inv. č. 414, kt. 415, 1889–1890 Stavební účty při restauračních pracích na presbytáři v kostele na Petrově; Ibidem, inv. č. 415, kt. 145, 1893–1910 Přestavba domu na Petrově (protokoly, stavební komise, korespondence, smlouvy, účty, plány, fotografie).

58 | V roce 1904 byla zhotovena z dvoubarevného katedrálního skla okna v obou věžích, v kruchtě věže na severní straně presbyteria a byly zaskleny dveře. Všechny práce spolu s výměnou malovaného skla v kapli Panny Marie za běžné zasklení provedl Benedikt Škarda z Brna. NPÚ, ú.o.p. v Brně, Archiv restaurátorských zpráv, Petrov; DABB, fond: Kapitula sv. Petra a Pavla v Brně (1243) 1407–1943, sign. E 81/III c, inv. č. 417, kt. 147, Stavební úpravy domu na Petrově (komise, jednání s různými firmami, korespondence atd.), s. 190.

59 | Podnik zhotovil nové a zrestauroval staré vitráže podle Davida Perty (Pecky), v gotické kapli sv. Františka z Assisi na zámku v Lomnici u Tišnova. Zničená okna byla doplněna nebo přemalována barevným emaillem, přičemž zvláštní pozornost byla věnována detailům malovaným technikou *en grisaille*. Kromě toho jde o jednu z nemnoha realizací, kterou dílna signovala. Aleš Flidr, Hradní kaple v Lomnici, in: Michal Konečný (red.), *Lomnice – příroda, historie, osobností, památky*, Tišnov 2006, s. 226.

60 | Mährische Gewerbeverein udělil firmě v roce 1889 další medaile: zlatou a velkou stříbrnou, která byla cenou pro nejlepší mistry řemesla; AMB, fond: Fara Husovice, sign. S 13, inv. č. 61, Konečné zúčtování stavby, kt. 4, s. 96.

61 | *Adressbuch der Stadt Brünn aus dem Jahr 1890*, inzerát XXII.

62 | Ibidem.

63 | Ze všech uvedených výstav firma přivezla zlaté medaile. AMB, fond: Fara Husovice, sign. S 13, inv. č. 61, Konečné zúčtování stavby, kt. 4, s. 96; Václav Novotný, *Katalog výstavy průmyslové, hospodářské a národopisné, spojené s uměleckou, odbyvané v Přerově v době od 12. do 28. 8. 1893*, Olomouc 1893, s. 87; *Národopisná výstava československá v Praze 1895*, red. Karel Klusáček, Praha 1895, s. XLI; Josef Kafka, *Národopisná výstava československá v Praze 1895*, Praha 1895, s. 126, 443, 465.

64 | *Slovenec – Politický list za slovanský národ* z 24. 6. 1896, ročník XXIV, z. 143, s. 6; *Slovenec – Politický list za slovanský národ* z 5. 5. 1898, ročník XXIV, z. 101, s. 4.

65 | Pravděpodobně i tam se firmě podařilo realizovat zakázky, ačkoliv je v současné době ještě nemáme zmapovány.

66 | MZA Brno, fond: Krajský soud civilní v Brně, Firemní agenda 1863–1949 (1963). Rejstřík firem č. IV, sign. C 11/Jd.VII 54, inv. č. 6668, Benedikt Škarda, Malba, leptání a broušení skla, Brno, 1894–1910, kt. 792, s. 6–8.

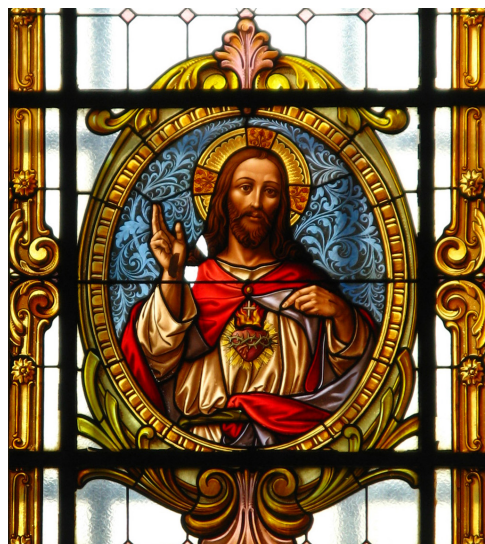
67 | *Adressbuch der Stadt Brünn aus dem Jahr 1892*, s. 183.

68 | MZA Brno, fond: Krajský soud civilní v Brně, Firemní agenda 1863–1949 (1963). Rejstřík firem č. IV, sign. C 11/Jd.VII 54, inv. č. 6668, Benedikt Škarda, Malba, leptání a broušení skla, Brno, 1894–1910, kt. 792, s. 9; *Adressbuch von Stadt Brünn aus dem Jahr 1896*, s. 170.

69 | Jitka Lněničková (pozn. 15), s. 339.

bordury, někdy obohacené zatavenými plátky zlata. K netypickým realizacím patřilo malované, vitrážové okno s motivem vycházejícího slunce, které si v dílně v letech 1897–1898 objednala Matice svatohostýnská. Vitráž byla umístěna nad presbyteriem baziliky Nanebevzetí na Svatém Hostýně, přičemž doplňovala prosvětlený byzantinizující interiér.

Benedikt Škarda prezentoval své výrobky a propagoval firmu také na výstavách architektů a inženýrů – nejdříve v roce 1898 v Praze a v roce 1900 v Kutné Hoře.¹⁷⁰ Odtud přivezl čestné diplomy s nejvyšším uznáním pro své práce a zlaté medaile.¹⁷¹ Ve stejné době, tj. v 90. letech 19. století, získával také vyznamenání, shrnující třicet let jeho činnosti v profesi, mimo jiné medaile za zásluhy pro rozvoj užitého umění a průmyslu. Obdržel též cenu od vídeňského ministerstva obchodu a medaili císaře Františka Josefa.¹⁷² Po roce 1900 se sklář senior angažoval v *Klubu přátel umění* (nově založeném Dušanem Jurkovičem), který byl zanedlouho přejmenován na *Klub přátel výtvarných umění*.¹⁷³ To přineslo

Obr. 8 Královopolské Vážany, kostel sv. Filipa a Jakuba, vitráž Nejsvětější srdce Ježíšovo, 1905. Foto: autorka

Obr. 7 Hostýn, Křížová cesta, pravá část třídlínné kompozice XIII. zastavení dle návrhu Jože Úprky, 1905. Foto: Vladislava Řihová

Obr. 9 Královopolské Vážany, kostel sv. Filipa a Jakuba, mozaika sv. Filip a Jakub, 1905. Foto: autorka

70 | AMB, fond: Akciová společnost Besední dům v Brně, sign. K 15, inv. č. 13/82, Doklady k přestavbě Besedního domu v letech 1905–1906, B. Škarda, Umělecký ústav pro malbu a leptání skla, Brno, Práce sklenářské, kt. 2, s. 4.

71 | AMB, fond: Fara Husovice, sign. S 13, inv. č. 61, Konečné zúčtování stavby, kt. 4, s. 96.

72 | Informace o získání celkem osmi vyznamenání pro dílnu umísťoval do četných reklam, adresářů nebo na faktury zasílané zákazníkům. Adressbuch der Stadt Brünn aus dem Jahr 1900, s. 353.

73 | Hana Karkanová – Kateřina Svobodová, Skupina výtvarných umělců v Brně, in: *Bulletin Moravské Galerie*, č. 49, 1993, s. 57–72, 190–194; Idem, KVV Aleš, *Bulletin Moravské Galerie*, č. 56, 2000, s. 230–243; Idem, KVV Aleš, díl II, *Bulletin Moravské Galerie*, č. 57, 2001, s. 203–209; Oldřich Toman, Členská základna Klubu přátel umění v Brně, in: *Brno v minulosti a dnes. Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě Brna*, 2. díl, Brno 1960, s. 229.

Obr. 10 Hostýn, Křížová cesta, detail hlavy Panny Marie z centrálního výjevu XIII. zastavení dle návrhu Jože Úprky, 1905. Foto: Vladislava Říhová

další spolupráci s umělci a architekty a také Benediktovi a Eugenovi zajistilo účast na nejdůležitějších projektech hlavního města Moravy, např. při přestavbě Besedního domu nebo brněnské katedrály.^[74]

Mezitím část pracovníků připravovala malované vitráže pro Umělecko-průmyslové muzeum v Praze a mnoho moravských kostelů,^[75] např. pro konventní kostel v klášteře Porta Coeli v Předklášteří u Tišnova. Ačkoli se ztvárnění nadále držela historizující konvence, objevily se už určité odchylky od zaběhlých schémat, jež jsou výrazem nastupující secese. Zvýšila se expresivita gest postav, rozšířila paleta barev, objevilo se tonální rozložení namísto jistých, silných barevných skvrn. Kromě toho, aby došlo k rozptýlení tmy v kostelech, vyráběli skláři vitrážové rozety s kaleidoskopickým rozložením částí malovaného a vypalovaného skla, které pronikajícím světlem vneslo do interiéru staveb dynamiku.^[76]

Obr. 11 Skalice (Uherská Skalice), Spolkový dům, návrh Dušana Jurkoviče, 1904. Reprofoto: Dana Bořutová, Architekt Dušan Samuel Jurkovič, Bratislava 2009

74 | Státní okresní archiv Brno-venkov se sídlem v Rajhradě (dále SOKA Rajhrad), fond: Archiv fary v Předklášteří 1770–1949 (1973), sign. E 40, inv. č. 1, Farní kronika 1797–1928, Rok 1905: Oprava chrámu Páně, nestr.

75 | Podobné zakázky byly v letech 1900–1905 provedeny pro mnoho kostelů: např. Zvěstování Panny Marie v Obyčtově, sv. Jiljí v Hartvíkovcích, Všech Svatých v Bělé nad Svitavou nebo sv. Bartoloměje ve Frýdlantu nad Ostravicí, Nanebevzetí Panny Marie v Křižanovicích u Brna nebo sv. Kunhuty v Novém Městě na Moravě. Mezitím byla dodána dokončená vitráž, připomínající 100. výročí založení Cecilské hudební jednoty při děkanském kostele Nanebevzetí Panny Marie v Ústí nad Orlicí.

76 | Zdejší farář v kronice zdůrazňoval, jak firma byla široce známa a jakou poctou pro farnost byla její účast při vytváření interiéru nové budovy. SOKA Rajhrad, fond: Archiv fary Předklášteří, Farní kronika 1797–1928 (pozn. 76), rok 1901, posvěcen nový klášterní chrám, nestr.

Obr. 12 Skalice (Uherská Skalice), Spolkový dům, mozaika sv. Štěpán žehná slovenskému lidu dle návrhu Mikoláše Aleše, 1904. Reprofoto: Miroslav Míčko – Emanuel Svoboda, Mikoláš Aleš. Nástěnné malby, Praha 1955

Začátek 20. století je však především dobou mozaik vzniklých ve spolupráci Škardových s architektem Dušanem Jurkovičem. Téměř paralelně byly v roce 1904 vytvořeny skleněná dekorace fasády Kulturního domu ve Skalici na Slovensku a triptychy s mozaikami do kaplí Křížové cesty na Hostýně.¹⁷⁷ V dalším roce vznikl (kromě malovaných vitráží presbyteria) mozaikový obraz sv. Filipa a Jakuba pro průčelí farního kostela v Královopolských Vážanech. Krátce nato, v roce 1906, Jurkovič opětovně pověřil brněnského skláře provedením skleněné malované mozaiky. Tentokrát pro vlastní rodinnou vilu v Brně, podle návrhu secesního malíře Adolfa Kašpara. Tato nejpopulárnější Škardova dekorace měla akcentovat slovanské, netypické frontální průčelí secesní budovy. Vila představovala příklad hledání národního stylu a experimentů s moderním stavebním materiálem, charakteristickým pro tohoto architekta. Fascinace folklórem se projevila v ručním vyřezávání a malování okenic, vybavení interiéru nebo brány a také v tématu mozaiky. Dekorace představující pověst o Bačovi a drakovi od Boženy Němcové rámovala okno na vrcholku, na druhém poschodí. Precizně poskládané fragmenty opalizujícího skla ve spojení s živou barevností odlišovaly Jurkovičův dům od sousední zástavby a přinesly jeho autorům světové uznání.¹⁷⁸ Realizace kolidovala s udělením diplomu dílně v Londýně, na Císařsko-královské rakouské výstavě (Imperial-Royal Austrian Exhibition).¹⁷⁹ Další secesní mozaiková kompozice, tentokrát uvnitř Mohyly míru, pomníku věnovaného obětem bitvy u Slavkova v roce 1805, byla zhotovena mezi lety 1910–1912.¹⁸⁰

V roce 1907 pronikl duch evropského a slovanského *Art Nouveau* také do malovaných vitráží dílny B. Škarda, navržených společně se známými umělci. V dílně byly vyrobeny dekorace do presbyteria farního kostela Povýšení sv. Kříže v Prostějově podle návrhu významné české malířky Zdeňky Vorlové-Vlčkové.¹⁸¹ Secesní malovaná okna, která ozdobila kostel Nejsvětějšího Srdce Páně, postaveného v letech 1907–1910 v brněnské čtvrti Husovice, vznikla s účastí umělce a architekta, prof. Ferdinanda Herčíka.

Podle návrhů malíře, specializujícího se na výzdobu sakrálních objektů, Františka Urbana, byly zhotoveny secesní malované vitráže pro kapli Augustiniánského domu v Luhačovicích (rok 1908). Expresivní postavy svatých byly namalovány rozhodnými tahy, s velkým důrazem na detail a zdobnost, pomocí široce tónované, živé barevnosti. Dynamiku podtrhovaly asymetrické kompozice odbíhající od architektonického rámce a nahromadění prvků odvolávajících se na slovanskou tradici, např. stylizovaný rostlinný ornament. Unikátní jsou vinoucí se nápisy na stuhách s prosbami o přímluvu svatých a také Škardovy signatury.¹⁸²

Téhož roku se Benedikt Škarda rozhodl uskutečnit ještě jednu společnou realizaci s Dušanem Jurkovičem. Dohlížel na výzdobu vlastního domu v ul. Wiesergasse 10 (dnes Dvořákova), v centru Brna, který navrhl tento slovenský architekt.¹⁸³ Vertikální členění fasády městského domu určovala velká okna a tenké dvojité pásy mozaikové bordury probíhající mezi nimi, přes tři středová podlaží. Dekorace byla vyrobena z malých zlacených mozaikových kostek, kombinovaných s kosočtverečnými prvky ze zeleného skla a drobnými a bílými kosočtverci z mléčného skla.

Obr. 13 Luhačovice, Augustiniánský dům, kaple sv. Tomáše, vitráž sv. Ludmila, 1908. Reprofoto: Monika Zborníková-Vintrová

77 | Aleš Filip (pozn. 30), s. 103; Miroslav Mičko, *Mikoláš Aleš, nástěnné malby*, Praha 1955, s. 161; Emanuel Svoboda, *Mikoláš Aleš na Moravě a Slovensku*, Brno 1929, s. 104–106.

78 | Věhlas dílně přinesla především publikace v renomovaném časopisu *Der Architekt*. *Der Architekt*, č. XLIII, 1907, s. 40; Jan Merkaut, *Jurkovičův dům, Moravská Orlice*, roč. XLIV, č. 193, 26. 8. 1906, s. 1.

79 | AMB, fond: Fara Husovice, sign. S 13, inv. č. 61, Konečné zúčtování stavby, kt. 4, s. 96.

80 | Aleš Filip (pozn. 30), s. 186.

81 | Aleš Filip – Roman Musil, *Zajatci hvězd a snů. Katolická moderna a její časopis Nový život (1896–1907)*, Brno – Praha 2000, s. 289.

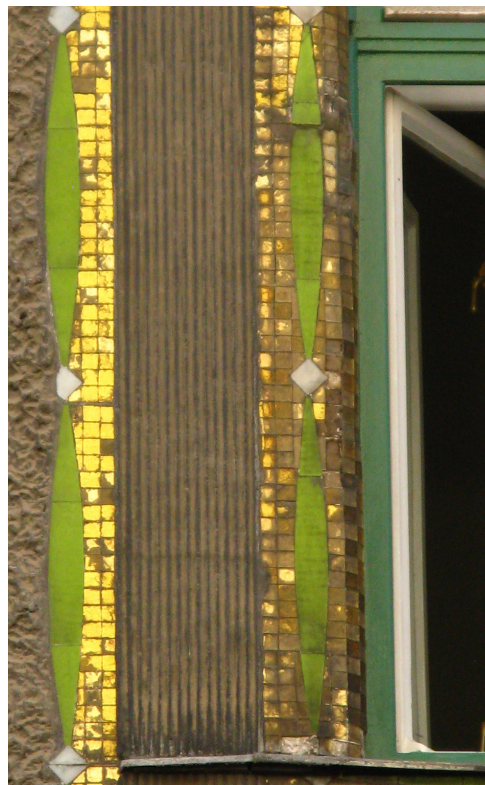
82 | NPÚ, ú.o.p. v Kroměříži, archiv, Martin Čihálek, *Stavebně-historický průzkum Augustiniánského domu v Luhačovicích*, Brno 2006, s. 7, 9–10.

83 | Jan Sedlák, *Slavné brněnské vily*, 2006, s. 30; idem, *Brno secesní. Deset kapitol o architektuře a umění kolem roku 1900*, Brno 2004, s. 86; Dušan Riedl – Bohumil Samek, *Moderní architektura v Brně 1900–1965. Průvodce*, Brno 1967, s. 33.

Provedení připomíná spíše příklady vídeňského *Jugendstil*, než slovenské secese. Pouze nedochovaný, silně stylizovaný bohatý květinový ornament z barevného skleněného materiálu, vyplňující čtvercové boky balkonových rámců byl připomínkou folkloristické inspirace Jurkovičovy tvorby.

Vitráže uvnitř domu zdobily okna na schodišti a dveře do pokojů v několika podlažích. Vzory představovaly kompozice ve stylu evropské secese, skládající se s rostlinných věnců se stuhami, jež rámovaly obrazy zachycující krajinu, nebo geometrické ornamentální vzory, opakované v pokojích, osazené na pozadí z transparentního skla.⁸⁴ Takto dům plnil nejen bytovou funkci, ale představoval další reklamu Škardovy dílny. Paradoxně ani Benedikt, ani jeho synové dům nikdy nezačali obývat.⁸⁵ Jedním z důvodů byla pravděpodobně smrt Benediktovy ženy Julie⁸⁶ v roce 1908, o tři roky později již dům patřil jinému vlastníkovi.⁸⁷

Poslední identifikovaná monumentální kompozice dílny vznikla v letech 1910–1913 v Brně. Dílna, tehdy již *E. Škardy*, vyrobila skleněné dekorace oken pro kostel Neposkvrněného Početí Panny Marie v Křenové ulici. Fasáda tohoto secesně neobarokního chrámu byla ve druhém podlaží zdobena barevným mozaikovým oknem, uzavřeným trojlístým obloukem. Dekorace představující scénu s populární regionální patronkou, sv. Alžbětou Uherskou (Durynskou) rozdávající almužnu, se stala dominantou na pozadí žlutého hladkého povrchu průčelí, v přízemí prolome-

Obr. 15 Brno, Škardův dům, fragment mozaikové dekorace, 1908–1909. Foto: Joanna Nowak

Obr. 14 Brno, Škardův dům, 1908–1909. Foto: Joanna Nowak

84 | Pavel Zatloukal (pozn. 32), s. 188; idem, *Příběhy z dlouhého století. Architektura let 1750–1918 na Moravě a ve Slezsku*, Olomouc 2002, s. 477; František Žákavec, *Dílo Dušana Jurkoviče. Kus dějin československé architektury*, Praha 1929, s. 93; Dana Bořutová, *Architekt Dušan Samuel Jurkovič*, Bratislava 2009, s. 119–121; idem, *Dušan Jurkovič. Architekt a jeho dům*, Brno 2010, s. 29.

85 | V letech 1899–1910 bydlela rodina podle *Kartotéky domovského práva v Brně*, ve Starém Lískovci 65; http://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=19286, vyhledáno 12. 8. 2016.

86 | Julie Škardová umírá 22. 11. 1908. MZA Brno, fond: Matriky Brno-město, sign. E 67, inv. č. 17232, Farnost, Rejstřík zemělských 1904–1915, nestr.

87 | *Adressbuch von Stadt Brünn aus dem Jahr 1911*, s. 759.

ného hlavním vchodem s kamenným portálem a centrálně umístěným vitrážovým oknem s žehnajícím Králem Ježíšem, nacházejícím se nad mozaikou. Secesní interiér obohacený nástěnnými malbami, sochami a obrazy doplnila malovaná okna podle návrhu malíře Jaroslava Malého, muže Benediktovy dcery Julie Škardové.⁸⁸

Po otcově smrti v roce 1912⁸⁹ dokončil Eugen objednávky na vitráže, mimo jiné pro kostely sv. Jana Křtitele v Náměšti nad Oslavou, sv. Jiřího v Přerově, sv. Klementa Maria Hofbauera v Brně, Horních Heršpicích,⁹⁰ sv. Mikuláše v Proseči u Skutče, sv. Zikmunda v Sopotnici, ve farním kostele sv. Petra a Pavla v Semilech u Liberce a jinde.

Obr. 16 Brno Husovice, Kostel Nejsvětějšího srdce Ježíšova, vitráž sv. Josef původně umístěná v presbytáři, 1910. Foto: Joanna Nowak

Obr. 17 Brno Husovice, Kostel Nejsvětějšího srdce Ježíšova, vitráž Ježíš Kristus původně umístěná v presbytáři, 1910. Reprofoto: Římskokatolický úřad Brno-Husovice, farní kronika

Obr. 18 Brno Husovice, Kostel Nejsvětějšího srdce Ježíšova, 2011, Foto: Joanna Nowak

Obr. 19 Brno Husovice, Kostel Nejsvětějšího srdce Ježíšova, fragment vitráže umístěné původně v boční lodi, 1908–1910. Reprofoto: Joanna Nowak

88 | Aleš Filip, Secesní kostel Neposkvrněného Početí Panny Marie na Křenové ulici v Brně: dílo architekta Franze Holíka, Brno 1997, s. 6, 18; Aleš Filip (pozn. 30), s. 127.

89 | Benedikt umírá 23. 7. 1912. MZA Brno: Matriky Rajhrad – zemřelí, sign. E 67, inv. č. 1705, Farnost, Rejstřík zemřelých 1826–1925, s. 438.

90 | Eugen odpovídal za schvalování a přípravu šablon, dále za realizaci většiny děl, mimo jiné v architektuře brněnských kostelů postavených v letech 1907–1914. Byl tehdy jedním z členů Spolku pro stavbu katolických chrámů v diecesi brněnské a stavebního výboru mnoha z nich, majícím vliv na vzhled výzdoby a prosklení tehdejších sakrálních objektů. Kromě toho byl členem rady Moravské banky, která mohla finančně podporovat realizaci nových staveb. AMB, fond: Farní úřad kostela Neposkvrněného Početí Panny Marie na Křenové, sign. 55; DABB, fond: Biskupský ordinariát Brno (1667) 1724–1952, sign. E 80/ K 243, inv. č. 2681, Spolek pro stavbu katolických chrámů v diecesi brněnské, kt. 475.

Obr. 20 Brno, kostel Neposkvrněného početí Panny Marie, návrh vitráže Panny Marie, 1910, E. Škarda, 1910. Reprofoto: Moravská galerie v Brně, Igor Fogaš

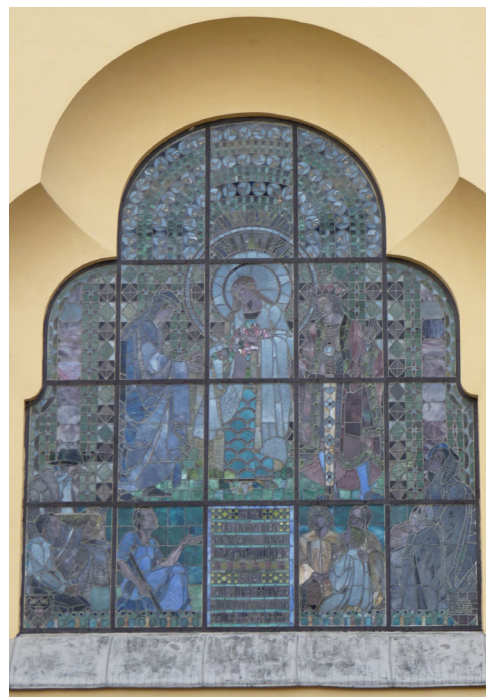
Obr. 22 Brno, kostel Neposkvrněného početí Panny Marie, detail střední části průčelí, 1910–1913. Foto: Vladislava Řihová

Obr. 23 Brno, kostel Neposkvrněného početí Panny Marie, detail kompozice Krista ve štítovém okně, 1910–1913. Foto: Vladislava Řihová

Obr. 21 Brno, kostel Neposkvrněného početí Panny Marie, návrh vitráže Nejsvětějšího srdce Ježíšova, 1910, E. Škarda, 1910. Reprofoto: Moravská galerie v Brně, Igor Fogaš

Obr. 24 Brno, kostel Neposkvrněného početí Panny Marie, vitráž sv. Alžběty Uherské, 1910–1913. Foto: Vladislava Řihová

AKTIVITA FIRMY PO ROCE 1912

Z neznámých důvodů, pravděpodobně finančních, prodal Eugen v prosinci roku 1911 podnik Camillo Buschovi a Bélovi Singerovi.⁹¹ Škarda junior a jeho vlastní firma E. Škarda se sídlem jak na Kopečné 39, tak na ul. Schreibwaldgasse 132 (dnes Pisárecká), s novými vlastníky nadále spolupracovali (až do roku 1930).⁹² V roce 1912 došlo spolu s převzetím firmy B. Škarda k omezení sortimentu a změně jejího názvu na *Mährische Glas- und Spiegelindustrie B. Škarda nachfolgers*.⁹³ Eugen a zaměstnanci jeho dílny stále získávali zakázky na barevné skleněné výrobky, především malované vitráže. Z let 1914–1915 existují ještě zmínky o tom, že B. Škarda zhotovil malované vitrážové okno (okna) pro kostel Nanebevzetí Panny Marie v Pozořicích nedaleko Brna⁹⁴ a v kapli sv. Rocha v Čehovci a kostele sv. Jiřího Mučedníka v Prelogu (obě lokality leží v Chorvatsku). Dosud nebyly nalezeny informace o mladších realizacích, vysvětlením však může být také vypuknutí I. světové války a s ním spojené finanční problémy. Je však známo, že se firmy v roce 1915 rozdělily. V sídle na Kopečné zůstali Eugen a Metoděj. C. Busch se spolu s B. Singerem přestěhovali na Josefstadt 35 (dnes Bratislavská) a vzdali se sídla na Kopečné 41–43, které prodali. Pokračovatelé B. Škardy v roce 1916 opět změnilí svůj název na *Mährische öffentliche Gesellschaft Kamillo Busch u. Bela Singer. Zeichner kollektiv*.⁹⁵ O čtyři roky později se firma vrátila ke kořenům a nesla název *Moravský sklářský a zrcadlový průmysl, B. Škarda* a znovu se usadila na ulici Kopečné 39, přičemž tuto adresu uváděla jako své druhé sídlo.⁹⁶ O návratu pravděpodobně rozhodl nejen pragmatismus, ale také přesvědčení o prestiži, jakou zaručovala spolupráce s již známým Škardou juniorem.

SHRNUTÍ

Realizace brněnské firmy B. Škarda zahrnují více než stovku identifikovaných děl, které se nacházejí přibližně v 45 objektech. Převážnou většinu prací představovaly malované vitrážové dekorace, vyráběné nejdříve technikou en grisaille, švarclotem na barevný skleněný materiál, a později vytvářené pomocí složitých barevných obrazových kompozic. Z nevelké rodinné dílny, která se zpočátku nacházela v domě (resp. u domu) zakladatele, vznikla za krátkou dobu firma s mezinárodním vřhlasem. Vrcholným okamžikem rozvoje byl přelom 19. a 20. století, kdy firma realizovala nejvíce zakázek. O dobré situaci dílny svědčí nejkázalejší celostránková reklama v brněnském adresáři z roku 1895. Od jiných inzerátů se odlišuje rozsáhlým popisem nabídky firmy i uměleckým grafickým ztvárněním. Text doplňuje obrázek malovaného vitrážového neogotického kostelního okna, celek je zdobně orámován. Vedle tradičních služeb byla v reklamě zdůrazňována specializace firmy: malba na antické či katedrální sklo. Takovou dekoraci firma doporučovala především do sakrálních objektů, poukazovala však také, že motivem erbů nebo figur lze ozdobit dveře a okna světské architektury.⁹⁷ Na tomto místě je vhodné připomenout, že od 60. let 19. století až po rok 1930 existovalo v Brně vždy přibližně dvacet podniků, zabývajících se výrobou a prodejem skla. Malování nebo jiný způsob dekorování tohoto materiálu však kromě Škardy nabízeli v rozmezí téměř sedmi desetiletí pouze dva až čtyři jiní mistři.

91 | C. Busch a B. Singer plní úlohu zástupců firmy „Józef Friedlaender: sklad tabulového skla a zrcadel“ ze Lvova. Podepisovali faktury u jména vlastníka. *Gazeta Lwowska* 1903, č. 119, s. 9.

92 | Eugen byl právním vlastníkem firmy B. Škarda od roku 1894 do roku 1911, ale spolupracoval s jejími následujícími vlastníky, tvořícími B. Škarda nachfolgers. Vlastní firmu E. Škarda, působící do roku 1930, založil v roce 1907. *Adressbuch von Stadt Brünn aus dem Jahr 1899–1930*; *Adressbuch der Stadt Brünn aus dem Jahr 1911*, s. 406; AMB, fond: Ústřední národní výbor, živnostenský referát kartotéka živností, sign. B 16, B. Škarda; AMB, fond: Ústřední národní výbor, živnostenský referát kartotéka živností, sign. B 16, E. Škarda.

93 | *Adressbuch der Stadt Brünn aus dem Jahr 1912*, s. 553.

94 | Pavel Vrba, *Farnost Pozořice – památky a historie. Děkanství modřické*, 2001, s. 7–13; <http://www.farnostpozorice.cz/index.php?id=5827&lid=cs&oid=3511985>, vyhledáno 28. 8. 2016. Není tedy známo, zda zakázku přijal Eugen nebo zda dokumenty podepsali Busch a Singer, ani se nepodařilo dohledat ve fondech archivu nebo na faře žádné další dokumenty, které by tuto zakázku mohly ozřejmit (SOKA Rajhrad, fond: Farní úřad Pozořice, Kniha kostelních účtů 1903–1918, sign. E 27, inv. č. 87 – negativní výsledek).

95 | *Adressbuch der Stadt Brünn aus dem Jahr 1916*, s. 699.

96 | *Adressbuch der Stadt Brünn aus dem Jahr 1920*, s. 666.

97 | *Adressbuch der Stadt Brünn aus dem Jahr 1899*, inzerát XXXVI.

Ačkoli ideou aplikovaného umění bylo dostat se ke všem odběratelům, převážnou většinu zakázek představovaly skleněné dekorace pro sakrální objekty. Rozhodovala o tom jistě velikost zakázek⁹⁸ a umístění staveb, které dílně zajišťovalo dobrou reklamu, např. brněnské kostely Neposkvrněného Početí Panny Marie nebo Nejsvětějšího Srdce Páně.

Běžná zasklení oken a dveří z barevného skla (bucny a typ „karo“) patřily k typickým řešením své doby, zvláště v neogotické sakrální architektuře, např. v brněnském kostele sv. Petra a Pavla. Od schématu se dílna odchýlila pouze v případě zasklení okna depozitáře v rajhradském kostele.⁹⁹

Vitráže firmy B. Škarda představovaly integrální součást architektury – sakrální nebo světské, zastávaly dekorativní, konstrukční i osvětlovací funkci. Výběrem ztvárnění, symbolů, barev a tvarů byla doplňována koncepce architektury *parlante*. Vitráže lze rozdělit na dvě skupiny. První tvoří nejranější realizace – ornamentální okna s groteskním nebo geometrickým motivem. Jsou to také historizující malované figurální vitráže z poloviny 80. let 19. století s postavami svatých, stejně jako mnohafigurové biblické či apokryfní výjevy. Odpovídaly dobovému vkusu, který byl pod silným vlivem Vídně. Vzhledem k popularitě a univerzálnosti byly takové objednávky vyráběny téměř až do konce činnosti dílny a jejích pokračovatelů.

Druhou skupinu vitrážových dekorací představují příklady svobodnějšího, secesního malířství a místní tradice, vzniklé na počátku 20. století. Ztvárnění získala dynamiku a expresi díky nespoutaně vedené kontuře, bohatší koloristice, stylizovanému ornamentu, luministickým prvkům, propracovanému a dekorativně vyplněnému pozadí. Novum představovaly simultánní výjevy z křesťanské ikonografie rozložené v několika etážích, které zároveň tvořily společnou dekoraci jednoho okna (např. v transeptu kostela Neposkvrněného Početí Panny Marie v Brně). Skleněné dekorace nejenže zdobily interiér stavby, ale byly také prostředkem, pomocí něhož měla být naplněna myšlenka o obrodě církve.¹⁰⁰

Ve výrobě skleněných mozaik neměla Škardova dílna na území jižní Moravy na přelomu 19. a 20. století konkurenci. Tehdy byl zaznamenán pouze jeden autor tohoto typu dekorací – Viktor Foerster z Prahy.¹⁰¹ Ve škardovských pracích inspirovaných mozaikami firmy *Tiroler Glasmalerei* můžeme spatřit kompoziční nebo zdobná schémata známá z tvorby evropských řemeslníků a umělců. Vzory však byly transponovány a doplněny o prvky lidového umění nebo byly s oblibou prováděny pokusy s technikou zhotovení. Jak figurální ztvárnění (Královopolské Vážany), tak celé výjevy z křesťanské ikonografie (např. Hostýn, Mohyla míru, kostel Neposkvrněného Početí Panny Marie v Brně) představovaly novodobé pojetí postavy, zachycené ve svobodnějších pózách, se zajímavou koloristikou, rozšířenou o opalizující odstíny a byzantské akcenty – zlacení a postříbření, které rádi používali umělci vyznávající secesní styl. Pohyb a dramatismus v mozaikách dodatečně zdůrazňuje četné využití glazury pro vytvoření lesku materiálu. Zvláště nejmladší mozaiková díla z let 1910–1912 se vyznačují výrazným přiblížením secesním grafikám, obrazům či freskám. Příkladem moderního pojetí a téměř úplného odklonu od vídeňského schématu byly expresivní a dynamické obrazy, tvořící mozaiku na Jurkovičově vile.

98 | Dříve zdobila Škardova dílna určená do kostelů méně významné prostory, např. sakristie (katedrála na Petrově v Brně) nebo boční lodě (např. biskupská katedrála a kaple v Brně, kostel ve Fryštáku). Spolu s upevněním pozice dílny na trhu osvětlovala díla oltáře v presbyteriích (kostel v Rajhradu) a zdobila fasády (kostel v Královopolských Vážanech).

99 | Kostkované okno z Rajhradu bylo mezi depozitářem, dostavěným nad sakristií, nacházející se na severní straně, a presbyteriem, zhotovené v roce 1897, přičemž představuje spojení vitráže a pseudovitráže. Skládá se z mnohoúhelných skleněných prvků ve třech průhledných barvách – světle zelené, žluté a růžové. Šestiúhelníkové, zelené díly vytváří opakující se sekvence z řeckých křížů, poskládaných do vodorovných a svislých pruhů. Ostatní prvky vyplňují prostor mezi nimi. Doplnění představuje namalovaný červený rám, táhnoucí se podél hranice prosklení. Zdobí ho geometrický vzor ze střídavě poskládaných kosočtverců: zelených či modrých, se žlutým kruhem uvnitř pole.

100 | Andrzej Holeczek-Kiehl, Witraże w śląskiej przestrzeni architektonicznej w XIX i XX wieku, in: Teresa Dudek-Bojarek (red.), *Witraże na Śląsku: materiały sesji Górnośląskiego Oddziału Stowarzyszenia Historyków Sztuki*, Chorzów 2001, Katowice 2002, s. 94; Irena Kontna, Ikonografia górnośląskich witraży sakralnych, in: Ibidem, s. 133; Jolanta Wnuk – Leszek Jodliński, *Gliwickie witraże: witraże z końca XIX i początku XX wieku w architekturze profanum Gliwice*, Gliwice 2007, s. 9.

101 | Zhotovil také např. mozaikovou kompozici na západní fasádě baziliky na Sv. Hostýně v roce 1912.

102 | Igor Fogaš – Joanna Nowak – Dana Rohanová, Ambice nad možnostmi aneb podivný příběh mozaiky ze Žabovřesek, in: *Fórum pro konzervátory – restaurátory*, 2011, s. 56.

Nelze vyloučit teoretickou možnost, že práce dílny *B. Škarda* vznikaly také na základě výměny vzorů s jinými dílnami, např. v Galicii, nebo že byla tamní situace ovlivněna z Moravy. Obě centra pravděpodobně tvořila nezávisle, přičemž za společný vzor uznávala díla z rakouských firem nebo Prahy. Evidentní jsou však společné stylistické tendence ovlivněné historismem a secesí a také použití různorodých materiálů k výrobě skleněných dekorací. Nejblíže vazby jsou patrné mezi Škardovým domem a vitrážemi krakovských nebo lvovských měšťanských domů z počátku 20. století. Vzhledem k tomu, že se soukromí vlastníci všude nějakým způsobem pokoušeli odlišit svůj dům od sevrené zástavby centra města, se analogie uplatnění velkých oken, světlíků, oken nad vstupními branami průjezdů domů, se zdobením barevnými prvky zdá být srozumitelná. Zvláště okna schodišť činžovních domů na území Galicie připomínají brněnskou realizaci Škardova městského domu v Dvořákově ulici. Další analogie byly nalezeny mezi jednotlivými návrhy vitrážových kostelních oken, např. z Luhačovic nebo kaple na zámku v Lomnici, s tvorbou německých dílen, jakou byla např. firma Ferdinanda Müllera z Quedlinburgu. Ta, stejně jako některé rakouské podniky, pracovala i na území dnešního Polska.

O vysoké kvalitě materiálů a pečlivosti provedení všech prozkoumaných prací vypovídá fakt, že se většina z nich zachovala dodnes, ačkoli u nich nebylo provedeno náležité restaurování. Příkladem destrukce z důvodu technických chyb ze strany dílny jsou mozaikové obrazy Křížové cesty na Hostýně.¹⁰²¹ Jejich destrukce však potvrzuje chuť experimentovat s materiálem, což můžeme považovat za jednu z charakteristických vlastností, jež měla vliv na rozvoj secesního umění na počátku 20. století.

Díky dosud shromážděným informacím se podařilo seřadit díla dílny *B. Škarda* seřadit chronologicky, topograficky a typologicky, mnohokrát jsme se museli věnovat otázce autenticity děl a určit techniku jejich provedení. Absence signatur, velký počet zaměstnanců, nekompletní archivy nebo nepodepsané šablony však neustále způsobují mnoho nejasností, které ponechávají některé dotazy bez odpovědí. Nevyřešená zůstává mimo jiné otázka připsání autorství jednotlivých děl konkrétnímu členovi dílny. To je ale problém, který se týká celého umění vitrážnictví přelomu 19. a 20. století. Většina jmen zaměstnanců brněnské dílny nebude pravděpodobně nikdy identifikována, považovali jsme proto za nutné připomenout alespoň majitele podniku, o němž víme, že svou prací změnil charakter české architektury a uměleckého řemesla.

SUMMARY

A FORGOTTEN WORKSHOP OF "B. ŠKARDA" IN BRNO

The work of the Brno company "B. Škarda" includes more than a hundred identified artworks, which can be found in approximately 45 buildings. Most of the works represent stained glass decorations made by the en grisaille technique, Schwarzlot technique on coloured glass material, and later on created by means of complex colourful pictorial compositions.

From a lesser family workshop, which was adjacent to the house of the founder Benedikt Škarda, a company of high international reputation arose in a short time. The company's development reached its peak at the turn of 19th and 20th centuries when the company executed the most commissions, of which works for sacred places prevailed. The stained glass of the "B. Škarda" company meant an integral part of architecture with decorative, constructional and lighting purposes. The choice of execution, symbols and shapes complemented the concept of architecture parlante. It can be divided into two groups: the first one comprises the earliest executions – ornamental windows with a grotesque or geometric motif. There are also historicist painted figural stained glass from the mid 80's of 19th century with the figures of saints as well as the Bible and apocryphal crowd scenes.

The second group of stained glass decorations involves examples of Art Nouveau paintings and local tradition originating from the beginning of 20th century. The execution gained dynamics and expression thanks to the contour executed in an unrestrained way, richer colour scheme, stylized ornaments, luminist elements and elaborately and decoratively infilled background. There is a novelty – a simultaneous, multi-storey scene forms Christian iconography which forms together a decoration of one window visible for example from the transept of the Church of Immaculate Conception of the Virgin Mary in Brno.

The Škarda company worked with flat glass (rarely with cut glass) to make mosaics either with figural scenes (Královopolské Vážany) or scenes of Christian iconography (such as Sv. Hostýn, Mohyla míru). Most of them were based on foreign subject matter. The expressive and dynamic mosaic executed on Jurkovič's villa is an example of a modern concept.

Owing to the collected information it was possible to put the works by the Škarda company into chronological, typographic and typological order, to explain the issues of the authenticity of the works and to identify the technique of their execution. Missing signatures, a great number of employees, incomplete archives or unsigned designs altogether cause a lot of doubts and thus some questions still remain to be answered.